תלמוד ירושלמי · מפרשים · פני משה על תלמוד ירושלמי · סדר נזיקין

פני משה על תלמוד ירושלמי מכות

רבי משה מרגלית

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פני משה על תלמוד ירושלמי מכות

רבי משה מרגלית

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פני-משה-על-תלמוד-ירושלמי-מכות/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה א 4
הלכה ב 6
הלכה ג 9
הלכה ד 10
הלכה ה 11
הלכה ו 12
הלכה ז 13
הלכה ח 14
פרק ב 14
הלכה א 14
הלכה ב 16
הלכה ג 16
הלכה ד 16
הלכה ה 17
הלכה ו 18
הלכה ז 24
פרק ג 25
הלכה א 25
הלכה ב 26
הלכה ג 26
הלכה ד 27
הלכה ה 28
הלכה ו 28
הלכה ז 29
הלכה ח 29
הלכה ט 30
הלכה י 30
הלכה יא 30
הלכה יב 31
הלכה יג 32

פרק א

הלכה א

מתני' **כיצד העדום נעשים זוממין**. תנא אסיומא דסנהדרין קאי דקתני זוממי בת כהן דאין דנין בהם דין הזמה שלה אלא דין הזמה של הבועל וקאמר יש עוד זוממין אחרים שאין בהם דין הזמה כל עיקר לפי שאין יכולין לקיים בהן כאשר זמם לעשות לאחיו וכיצד הדין הזה באלו עדים שאין מקיימין בהן דין הזמה האיך הם נעשו זוממין:

מעידין אנו באיש פלוני. כהן:

שהוא בן גרושה. שבפנינו נתגרשה אמו קודם שנולד והרי הוא חלל:

או בן חלוצה. והוא חלל מדרבנן:

אין אומרין. אם הוזמו והן כהנים יעשה זה בן גרושה לקיים בו כאשר זמם משום דכתיב ועשיתם לו כאשר זמם לו ולא לזרעו ואם תעשהו חלל והוא כהן פסלת את זרעו לעולם ואם תאמר נפסל לו ולא לזרעו בעינן כאשר זמם לעשות וליכא שהרי הוא זמם ליפסול הנידון ואת זרעו:

אלא לוקה ארבעים. דאמר קרא והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע משום דהרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע אלא עדים שהרשיעו את הצדיק ואתו עדים אחרינו והצדיקו את הצדיק דמעיקרא והרשיעו את הרשע דשוינהו להנך רשעים והיה אם בן הכות הרשע אם הזמה זו בת מלקות הוא שאין יכולין לקיים בהן דין הזמה גמורה כגון עדי בן גרושה או גלות דלוקין הן:

אין אומרי' יגלה זה תחתיו. דכתיב הוא ינוס הוא ולא זוממיו:

שגירש את אשתו. בפנינו ביום פלוני וזה אומר לא גרשתיה ואיני חייב ליתן לה כתובתה:

והלא בין היום בין למחר. כלומר מה ישלמו לו אם תאמר כל הכתובה והלא שמא יגרשנה היום או למחר וסופו ליתן לה כתובתה ונמצא שלא היו מפסידין אותו כלום:

אומרין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו. מספק שאם נתאלמנה או נתגרשה יטלנה הלוקח ואם מתה יירשנה בעלה ויפסיד הלוקח וכפי דמי טובת הנאה זו ששוה כתובתה מספק כך הן משלמין:

מתני' **כמה אדם רוצה ליתן וכו'**. וכך הם משלמין מה שרצו להפסידו:

גמ' **הכל היו בכלל לא תענה**. דברי ר' יוסי בן חנינה אליבא דשיטתיה דר"מ מיתפרשא דקאמר לקמן במתני' מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב מלקות ארבעים ונמצאו זוממין לוקין שמנים משום לא תענה ברעך עד שקר ומשום ועשיתם לו כאשר זמם והשתא קאמר ר' יוסי ב"ח לפרושי טעמא דמתני' דקתני לוקין ארבעים ומשמע דככ"ע אתיא

ואפילו לרבי מאיר והלא לרבי מאיר אית ביה מלקות משום לא תענה וא"כ במתני' נמי לילקי שמנים דאע"ג דמלקות מכאשר זמם ליכא הכא מכל מקום מכיון דמתחייב מלקות מקרא דוהצדיקו וגו' והיה אם בן הכות הרשע ואית ביה נמי לא תענה שמנים הוא דהוי ליה למילקי והלכך קאמר דלא היא דהכל מודים במתני' דליכא אלא מלקות ארבעים:

הכל היו בכלל. דלא תענה ויצאו עדים זוממין לידון מועשיתם לו וגו':

את שאתה יכול לקיים בו וכו'. כלומר דוקא היכא דמלקי משום כאשר זמם כמו במתני' דהתם שהעידוהו שחייב מלקות בהא קאמר רבי מאיר דלוקה נמי משום לא תענה אבל הכא כיון דמשום כאשר זמם אין אתה יכול להלקותו אין אתה מקיים בו לא תענה ולא לקי אלא ארבעים מקרא דוהיה אם בן הכות הרשע:

דבר אחר ועשיתם לו ולא לזרעו. כלומר דבלאו הכי אין כאן משום כאשר זמם לעשות דלו כתיב ומשום הכי אמרינן דלא יעשה זה בן גרושה דאל"כ אתה פוסל גם לזרעו ומלקות הוא דלוקה משום לא תענה:

ר' יהושע בן לוי אמר ועשיתם לו. כלומר דריב"ל טעמא אחרינא קאמר דאין כאן אלא מלקות ארבעים דאין אתה מחייבו משום ב' רשעיות כדמפרש ואזיל:

שני דברים מסורין לב"ד. האי מילתא איתא לעיל בפ' מרובה הלכה ב' דדריש מכדי רשעתו דכל מקום ששני דברים מסורין לבית דין כגון מיתה ומלקות או מיתה וממון או מלקות וממון אתה תופש לחייבו משום אחד מהן דמשום רשעה אחת אתה מחייבו ולא משום שתי רשעיות וה"נ משום לא תענה אתה מחייבו ולא משום כאשר זמם:

יצא דבר שהוא מסור לשמים. אסוקי מילתא דדרשא כדי רשעתו היא כדאמרינן התם דאם הוא חייב מיתה בידי שמים או כרת בכי הא הוא דאמרינן דמיחייב נמי ממון היכא דאיתיה:

כתיב ולא יחלל זרעו וכו'. ברייתא היא בת"כ פרשת אמור ואיידי דאיירי בהאי ענינא דהמחלל לא נתחלל כדבר פדא לקמן מייתי לה הכא:

היא עצמה מנין. שנעשית חללה בביאתו:

היא שעברה עבירה. דלא יקחו כתיב ודרשינן להזהיר אשה על ידי האיש:

הוא עצמו יוכיח. שאינו מתחללה אף על פי שעבר עבירה דלא יחלל זרעו כתיב ולא את עצמו כדתנן בבכורות הנושא נשים בעבירה פסול עד שידור הנאה וכי הדיר עובד עבודה:

שאינו מתחלל בכל מקום. אפי' בא על השפחה ועל הזונה תאמר באשה שאם בא עליה אחד מן הפסולין פסלה:

ואם נפשך לומר. דמעיקרא דדינא פירכא מהיכי מייתית לה מזרעו מה לזרעו שכן יצירתו בעבירה:

לא יחול. הוה ליה למיכתב וכתיב לא יחלל להביא אף מי שהיה כשר ונתחלל ואי אתה יכול לפרשו אלא על האשה שהיתה כשירה ועכשיו נתחללה דאלו הוא אימעיט מזרעו:

בר פדייה אמר. לפרושי טעמא דמתני' מ"ט אין אומרין יעשה זה בן גרושה תחתיו:

המחלל לא נחחלל. כדאמרינן לעיל שהוא מחלל זרעו ואין הוא עצמו נתחלל:

והיאך זה מתחלל. שאינו בא אלא לחלל ולא חילל:

עדים שנזדממו ר' יוחנן אמר שקר שקר. ומפרש לה דמאי קאמר:

עדים וכו'. הכי קאמר עדים שנזדממו. לענין חיוב מלקות:

וחזרו ונשתקרו. כלומר שבאותה עדות עצמה נשתקרו ג"כ לענין ממון שהעידו על אחד לחייבו בדבר שיש בו חיוב מלקות וממון וכשהוזמו נתחייבו בשתיהן וקסבר ר' יוחנן דלוקין ומשלמין משום שקר שקר תרי זימני לא תענה ברעך עד שקר וכתיב שקר ענה באחיו. א"נ דבהאי קרא דעדים זוממין גופיה כתיב והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו לרבות למלקות ולממון:

ר' אלעזר אמר. דאין לוקין ומשלמין דאתיא רשע רשע:

נאמר רשע במחיובי מיתות. אשר הוא רשע למות:

ונאמר רשע במחווייבי מכות. והיה אם בן הכות הרשע מה התם אינו מת ומשלם אף בחייבי מלקות אינו לוקה ומשלם:

בר פדייה אמר. טעמא דמתני' דאין אומרים יגלה זה תחתיו דהוא ינוס כתיב ולא זוממיו:

ואין משלמין כל הכתובה. דברי מתני' מפרש דאין אומרים משלמין כל הכתובה והלא בין היום ולמחר וכו' אלא לפי טובת הנאה הוא דמשלמין כדמפרש ואזיל:

לפי כך הוא משלם. לפי כך החשבון של טובת הנאה זה במה שהיה נותנין בעד הכתובה מספק כך הם משלמין:

הלכה ב

שלא השם המביאו לידי מכות. לא המקרא המחייבו מלקות מחייבו תשלומין מלקות מלא תענה ותשלומין ומעשיתם לו כאשר זמם:

כל המשלם אינו לוקה. דכתיב כדי רשעתו משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות. והא דקאמרי כל המשלם אינו לוקה ולא קאמרי כל הלוקה אינו משלם משום דבעדים זוממין בפירוש רבתה התורה לתשלומין וכן בחובל בחבירו אבל בכל התורה כולה לוקה ואינו משלם:

לוקין שמונים משום לא תענה. שהרי כשאי אפשר לקיים בעדים ועשיתם לו כאשר זמם כגון מעידין באיש פלוני שהוא בן גרושה לוקין משום לא תענה בתר דגלי לן קרא דוהצדיקו וגו' הכא דאיכא אזהרת לא תענה ואיכא נמי כאשר זמם לוקין שמונים ואין הלכה כר"מ:

משלשין בממון. עדים זוממין שחייבין בתשלומין משלשין הממון לפי מספר העדים אם היו ג' עדים והוזמו כל אחד משלם שליש הממון שהיו רוצים להפסידו:

ואין משלשים במכות. שאין כל אחד מהעדים לוקה שליש מלקות אלא כל א' לוקה ארבעים דבעינן ועשיתם לו כאשר זמם וכל אחד מהם היה מבקש להלקות הנידון מלקות שלם וממון מצטרף הוא כשיתן כל אחד מהם שליש הרי קיבל מה שרצו להפסידו בין כולם אבל מכות לא מצטרפין:

גמ' **המלוה את חבירו על מנת שלא לתובעו**. אלא אימתי שירצה יפרענו אפ"ה השביעית משמטתו דאע"ג דלא שייך ביה לא יגוש מכל מקום כיון דהחוב מוטל עליו לפרוע קרי ביה לא יגוש ומשמטתו. וגרסינן לסוגיא זו בפ"י דשביעית הלכה ב':

והא תנינן. שם השוחט את הפרה בשביעית וחלקה להלוקחין ביום ראשון של ראש השנה של מוצאי שביעית אם היה החדש מעובר שעיברו אח"כ לאלול ונמצא דיום ראשון שנתחלקה היה חול משמט שאותו היום הוא יום אחרון של שנה השביעית ומשמטת בסופה ואם לאו אינו משמט:

ואמר ר' אלעזר רבי יהודה היא. ומוקי לה התם ר' אלעזר לעיל להאי מתני' כרבי יהודה דאמר שם במתני' דלעיל דהקפת חנות דסברי רבנן דאינה משמטת דאין זו דרך מלוה ור' יהודה ס"ל הראשון ראשון משמט אם לקח באמנה פעם ראשונה מן החנות וחזר ולקח פעם שניה נעשית הראשונה מלוה ומשמטת:

וראוי הוא לתובעו בראש השנה. בתמיה ומסקנת דברי ר' אלעזר היא דמשום הכי מוקי למתני' כר' יהודה דמכיון שאין ראוי לתובעו מעות בר"ה כהקפת חנות הויא וקתני משמט אלמא כר' יהודה אתיא וכגון שלקח וחזר ולקח דהוי הראשון מלוה ושמעת מינה דלרבנן אינו משמט הואיל ואין ראוי לתובעו וקשיא לרב:

ומשני כהאי דאמר ר' בא בשם ר' זעירא. כלומר לא כדר' אלעזר דמוקי להאי מתני' כר' יהודה אלא כהאי דאמר רבא התם לעיל בהלכה א' דבממון שהוא ראוי להאמינו מיירי וכך"ע אתייא. וה"ג שם מכיון שהוא ראוי לתובעו כמי שהוא ראוי להאמינו ומכיון שהוא ראוי להאמינו כמי שהוא ראוי ליתן לו מעות. וכלומר דבעלמא במקום שהוא ראוי לתובעו היום הוי כראוי להאמינו שהרי מיד הוא תובעו לשלם לו:

ומכיון שהוא ראוי להאמינו. כלומר וכן הכא אף על פי שאין ראוי לתובעו בר"ה מכל מקום כיון שהוא ראוי להאמינו הוי כמי שראוי ליתן לו מעות שהרי החוב מוטל עליו לפורעו אחר י"ט ואפי' לרבנן אתייא דמודו הכא דמשמט ולא הויא כהקפת חנות בעלמא משום דעומד לפרוע הוא מיד אחר י"ט. ויש לכוין פי' הזה אף לגי' דהכא מכיון שאינו ראוי לתובעו וכו' כלומר היכא דאינו ראוי לתובעו ואינו ראוי להאמינו הוא דשייך לומר כמי שאינו ראו ליתן לו מעות אבל הכא כיון שהוא ראוי להאמינו הוי כמי שראוי ליתן לו מעות ואפי' לרבנן משמט כדאמרן:

וכאן הואיל והוא ראוי ליתן לו מעות ולא נתן נעשית הראשונה מלוה. סיומא דמילתיה דר' בא היא וכלומר וכאן בהקפת חנות דפליגי בה רבנן ור' יהודה היינו טעמא דס"ל לר' יהודה הואיל וראוי לו לשלם הקפה הראשונה כשלקח את השניה ולא שילם נעשית הראשונה מלוה ורבנן פליגי עליה וסברי דאין דרך להשתלם עד לאחר זמן הרבה ולא דמי להשוחט את הפרה דהתם כ"ע מודה בה והשתא נמי לא קשיא להא דרב דלעיל דשפיר אתיא מילתיה אפי' לרבנן וכדאמרן. על מנת שלא תשמיטנו השמיטה השביעי' משמטתו גרסינן ושייך שפיר הקושיא דלקמיה. כלומר שהרחיב לו זמן עד לאחר השמיטה כגון שהלוה לו על עשר שנים והיינו שלא תשמיטנו שמיטה דאע"פ שעברה עליו השמיטה ישלם לו לזמנו אפ"ה השביעית משמטתו דאע"ג דהשתא לא קרינן ביה לא יגוש שהרי השמיטה בתוך זמנו היא מ"מ סופו בא לידי לא יגוש וקרא הכי קאמר לא יגוש את רעהו כשיגיע הזמן כי קרא שמיטה מקודם לכן:

והא תנינן בין נותנן וכו' ויש עשר שנים בלא שמיטה. וא"כ אלו העדים שמעידין שחייב ליתן לו עד שלשים יום והוא אומר עד עשר שנים בעו לאפסודיה לכולא ממוניה שהרי א"א לעשר שנים בלא שמיטה והיתה השביעית משמט את הכל ואמאי אומדין כמה אדם רוצה ליתן וכו' כולהו בעו לשלומי ליה:

איתפלגון. פליגי בה באוקמתא דמתני' דחד אמר במלוה על המשכון מיירי ואין השביעית משמטתו וחד אמר בפרוזבול מיירי המתני' ולא קשיא לרב:

שלשים יום לא איתי. כדמפרש ואזיל שהלואה בסתם שהיא לאחר שלשים יום ואינה באה בכלל תביעה מקודם:

שלא תאמר כל שלשים יום וכו'. כלומר דבהכי מיירי שהלוהו ל' יום קודם השמיטה והכי קאמר קרא השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע וגו' שלא תאמר הלא כל השלשים יום אינו רשאי לתובעו בלאו הכי דסתם הלואה שלשים

יום וכשיעברו שלשים יום יגיע השמיטה והיא בהשמטת כספים ומעתה לא יגבנו כלל ולא תתן לו וגו' נתון תתן לו:

לפום כן. כתבה התורה כפל ללמדינו זה דסתם הלואה שלשים יום:

ולא כן וכו'. וכלומר דפריך אי דמוקמית לקרא בהכי א"כ קשיא להא דרב אמאי קאמר סתמא ולא יליף ליה בהדיא מהאי קרא שהרי אם הלוה לו שלשים יום קודם השמיטה א"כ הוי כאלו בתחלה הלוהו ע"מ שלא לתובעו שכל שלשים יום אינו רשאי לתובעו ואח"כ יגיע השמיטה ואמרה התורה דהשביעית משמטת. א"נ כמו לימא מסייעא ליה לרב מיתפרשא והיינו הך:

אשכח תני ר' ישמעאל. כלומר רב דלא מייתי האי קרא ס"ל כהאי ברייתא דאשכחן דדריש ליה ר' ישמעאל לדרשה אחריתא:

שלא תאמר כל שש שנים. הריני יכול להתפרנס מכרמי ומשדי ולאחר שש שנים שאסור אני בעבודת שדה וכרם ואתה אומר לי שגם בהשמט כספים היא ולא אגבה חובי מהלוין וא"כ במה אתפרנס בשנה שביעית:

לפום כן צריך מימר קרבה שנת השבע וגו'. דכלפי תלונתו אמר הכתוב שלא תאמר קרבה שנת השבע ואסור אני בעבודת שדה וכרם וקרבה שנת השמיטה ובהשמט כספים ג"כ היא ולא גמרינן מהכא מידי להא דלעיל ולגי' הספר כרמי לפניו וכו' אפשר לפרש דעל העני קאי בכל השש שנים צריך אני ליתן לו מתנת עניים מכרמי ומשדה ובהגיע שביעית איני יכול לגבות חובי ממנו:

הלכה ג

מתני' **עד שיזומו את עצמן**. שיזומי את העדים בעסקי גופן ולא בעסקי ההורג וההרוג וכדמפרש ואזיל ונפקא לן מקרא דכתיב והנה עד שקר העד שקר ענה עד שיהא השקר בגופן של עדים ומדכתיב שקר שקר תרי זימני ילפינן:

אפי' מאה. כתות שהעידו זו אחר זו בעדות אחת וכת אחת הזימה את כולן כולן יהרגו:

איסטסיס היא זו. מלשון סטיס וצבוע הוא כלומר וכי עדות זו יור של צביעה היא שצובעת כל הנוגעת בה. א"נ לשון סרה וסטיא היא כך נטלו עצה ביניהם להזים את כל הבא להעיד עליו:

אינה נהרגת אלא כת הראשונה בלבד. מפרש בגמרא. ואין הלכה כר' יהודה:

גמ' **והוא שנהרג**. לדברי ר' יהודה הוא דמפרש משום דקשיא לי' דאי איסטסיס היא זו א"כ כת הראשונה נמי לא תיהרג והלכך קאמר דבשכבר נהרגה כת ראשונה מיירי:

אבל אם לא נהרג כת הראשונה לא. כלומר דבאמת גם על כת הראשונה אינם נאמנים ואם לא נהרגה לא תיהרג:

הדא היא דתנינן אינה וכו' בלבד. כלומר מדקאמר בלבד הוא דדייק פשיטא בלבד היא אלא כי היכי דלא תיקשי הלא יש כאן עוד כתות אחרות שבאו והעידו ועדים המזימין הזימו את כולן וא"כ אם אינם נאמנים על כתות האחרים מאי שנא דנאמנין על כת הראשונה הלכך קאמר בלבד דזו בלבד היא שכבר נהרגה כת הראשונה עסקינן:

ר' בון בר חייה בעא קומי ר' זעירא. לדברי חכמים דאמרי כולן יהרגו אם אמרי' דדוקא בכה"ג שאותן עדים המזימין הזימו לכל העדים הבאים להעיד על ההורג אבל בהאי גוונא כדמפרש ואזיל מאי:

היו עומדין וכו'. ובאו אחרים והן המזימין הראשונים שהזימו לעדי ההורג היאך אתם מעידי' שהרי אתם הייתם עמנו באותו היום בקסרי ובאו אחרים אח"כ והזימו ג"כ להעדים הראשונים ואמרו היאך אתם מעידין שהרג את הנפש בלוד שהרי אתם עמנו הייתם בחמשה בחדש בציפורי כצ"ל. ולגי' הספר אפשר לפרש דנמי ה"ק דעל הראשונים שאמרו ביום פלוני ופלוני הרג את הנפש בלוד ובאו המזימין הראשונים ואמרו הרי אתם עמנו הייתם עד חמשה בחדש בקיסרי ואותו היום בכלל ובאו אלו המזימין השניים ואמרו היאך אתם מעידים והרי אתם הייתם עמנו עד עשרה בחדש בציפורי ואותו היום בכלל:

ההורג אינו נהרג. כלומר מי אמרינן דההורג אינו נהרג דשמא עדים זוממין הן הראשונים שהרי עכ"פ הוזמו בעדותן ואם דהזמה של כת זו אינה כהזמה של כת שניה מ"מ שני הכתות מעידין שלא היו בלוד באותו היום וכן העדים אין נהרגין דשמא אמת אמרו בעדותן שהרי המזימין אותן אין עדותן מכוונת אלו אומרים בקיסרי היו ואלו אומרים בציפורי היו וכיון שהמזימין מכחישין אלו לאלו אין נאמנים להשוותן לעדים זוממין שיהו נהרגין על פיהן:

הלכה ד

מתני' **עד שיגמר הדין**. של הנידון שיהרג על פיהן ואח"כ הוזמו:

נפש תחת נפש. בעדים זוממין כתיב לא תחוס עיניך נפש בנפש:

לעשות לאחיו. משמע שהרי אחיו עדיין קיים:

יכול משעה שקבלו עדותן. ובאה להם הזמה מיד קודם גמר דינו של נידון יהרגו:

גמ' **הדא אמרה עד זומם אינו נפסל בב"ד וכו'**. סוגיא זו כתובה בפ' מרובה הלכה ג' ושם תמצא מבואר היטב והגי' הנכונה עם הסוגיות השייכים לזה עיין עליו:

הלכה ה

מתני' **ומנין אפילו מאה**. ששנים מזימין מאה שהעידו יחד:

מה שנים אינן נהרגין עד שיהו שניהם זוממין. דכתיב הנה עד שקר העד ואמר מר כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרוט לך הכתוב אחד:

עד שיהו שלשתן זוממין. והוא שהעיד כל אחד בתוך כדי דיבור של סיומו של חבירו אבל אם העידו שנים ואחר זמן העידו האחרים הרי הן שתי כתות לכל דבר:

ר"ע אומר. לא הוצרך ללמדנו זאת דממילא ידעינן ששנים מזימין את השלשה שהרי השנים כשרים לכל עדיות וממילא ידעינן שאין זוממין עד שיזומו כולן שהרי כולן כאחד נעשו עדים וקרא כתיב והנה עד שקר העד ולא בא השלישי אלא להחמי' עליו שלא תאמר הואיל ובלאו הוא היתה העדו' מתקיימת לא יעשה בו דין הזמה למדך הכתוב שאף הוא מן המקיימי דבר:

על אחת כמה וכמה שישלם שכר וכו'. שמצינו מדה טובה מרובה ממידת פורענות במדה טובה הוא אומר נוצר חסד לאלפים ובמדת פורענות הוא אומר על שלשים ועל רבעים:

במה דברים אמורים בדיני נפשות. דכתיב והצילו העדה ומהדרינן אזכותא:

אחד דיני ממונות. נמי עדותן בטילה:

בזמן שהתרו בהן. בדיני נפשות איירי כלומר כי אמרינן דבטלה בזמן שהקרוב או הפסול נשתתף בעדותן מתחלה להיות מן המתרין בעוברי עבירה אבל אם לא התרו בהן ולא כיוונו להיות עדים בדבר לא בטלה עדותן של אחרים בשביל ראייתן של אלו דמה יעשו שני אחין שראו עם שלישי מן השוק באחד שהרג את הנפש והלכה כרבי:

גמ' **יאמר דיני ממונות ואל יאמר דיני נפשות**. אקרא קאי דכתיב גבי דיני נפשות על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת וכתיב על פי שנים עדים או שלשה עדים יקום דבר חד לדיני נפשות להקיש שלשה לשנים וחד לדיני ממונות וצריכי:

הייתי אומר דיני ממונות הקלים שלשה הוא דמזמין את השנים ולכך כתב שלשה עדים אבל אין שנים מזמין את השלשה:

ואלו נאמר בדיני נפשות ולא נאמר בדיני ממונות הייתי אומר דיני נפשות שלשה מזימין את השנים ושנים אין מזימין את השלשה. צ"ל כלומר אי לא הוי כתב אלא או בהא או בהא הייתי טועה בזה מצד קלותו ובזה מצד חומרתו והשתא דכתיבי תרתי ע"כ להקיש שלשה לשנים לעולם:

מנין אפי' מאה. אגב גררא דמתני' מסיים להא:

הלכה ו

מתני' **ואחד מתרה בו באמצע בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו**. מקצתן מהשתי כתות עדים רואין אלו לאלו הרי אלו עדות אחד ומצטרפין יחד אף אותם שאין רואין והא דנקט אחד מתרה בו באמצע לאפוקי מדר' יוסי דאמר עד שיהו שני עדיו מתרין בו:

ואם לאו. שאין מקצתן רואין אלו את אלו וכן אין המתרה רואה לאלו ולאלו דאם המתרה רואה להעדים אע"פ שהן אינן רואין אלו לאלו המתרה הוא מצרפן והוי עדות אחת אבל כאן שאין מקצתן רואין זה את זה ואין המתרה רואן הרי אלו שתי עדיות:

לפיכך. הואיל ושתי עדיות הן:

אם נמצאת אחת מהן זוממת הוא והן נהרגין. הוא נהרג דהא אכתי איכא כת אחת שלא הוזמה והן הניזומין נהרגין שהרי הוזמו:

והשנייה פטורה. כלומר אם אח"כ הוזמה גם השניה פטורה דכיון שנהרג ההורג על פיהם שוב אין נהרגין דקי"ל לא הרגו נהרגין הרגו אין נהרגין דכתיב כאשר זמם לעשות ולא כאשר עשה:

גמ' **חמי היך תנינן הכא**. ראה היאך פירושא דמתני' אם נדקדק בה דבדוקא תני לה בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הוא דהויא עדות אחת ואם לאו הרי אלו שתי עדיות וכלומר דבאלו שתי הכיתיות של העדים הדבר תלוי אם רואין מקצתן אלו לאלו או לא:

הא אם היו שלשה שלשה לא בדא. כלומר הא בהמתרה באמצע אין הדבר תלוי שאם המתרה העומד באמצע רואה לאלו ולאלו והרי כאן שלשה שלשה הוא עם כל כת וכת וקסבר ר' ירמיה לפרש דאם המתרה באמצע הוא שרואה לכל כת וכת והם אינן רואין לאלו לא מהני מה שהמתרה רואה אותן לצרפן וליהוי עדות אחת מאחר שהן בעצמן אין מקצתן רואין זה את זה:

א"ר יוסי תנינן שלשה שלשה לא בדא. כלומר דר' יוסי השיב לו ודאי הוא דשלשה שלשה לא הוי בכלל המתני' ולא כדקאמרת דרישא דוקא דמקצתן מהב' כתי עדים בעינן שיהו רואין אלו לאלו כי היכי דליהוו עדות אחת ולאפוקי המתרה אלא בסיפא הוא דקאמינא דשלשה שלשה לא בדא הא דקתני ואם לאו הרי אלו שתי עדיות דוקא בשלא היה כאן שלשה שלשה שלא היה המתרה מצרפן אבל אם היו שלשה שלשה שהמתרה ראה לכל כת וכת לא בדא אמרו שתי עדיות הן שאע"פ שהב' כתי עדים אינן רואין מקצתן אלו את אלו הואיל והמתרה רואה אותן מצרפן ולא הוו אלא עדות אחת:

תנינן הכא מה דלא תנינן בכל סנהדרין. כלומר חידוש דין הוא זה מה דלא שמענו בכל מסכת סנהדרין דאשמעינן תנא דמתני' הכא דזימנין משכחת לה שיהא הוא וכת אחת מעדיו שהעידו עליו נהרגין וכת השניה פטורה כדפרישית במתני':

הלכה ז

מתני' **שלא תהא סנהדרין שומעת מפי המתורגמן**. שצריכין שיהו הדיינים מכירין בלשון העדים ולא יצטרכו להעמיד מליץ בינותם והלכה כהאי דבר אחר:

גמ' **הפסוק הזה**. דמייתי לקמיה:

אמור בשתי כתי עדים. כלומר בעדים זוממין משתעי שכת אחת העידה העדות וכת אחרת מזימין אותן:

כי יקום עד חמס באיש. באיש מיותר הוא אלא זה עד זומם שהוא עונה באיש וכלומר שאלו העדים הראשונים העידו באיש שעשה כך וכך אבל כשנעשו זוממין אין נעשין אם הוזמו באיש דאם המזימין אומרים היאך אתם מעידין על האיש הזה הרי עמנו היה ביום פלוני אין אלו זוממין וכדמסיק לדרשת הכתוב:

לענות בו לא בעדותו. הרי בכאן מרומז כת השניה והן המזימין להראשונים שצריך שיהו עונים בו כלומר בכת ראשונה היאך אתם מעידין הרי אתם הייתם עמנו במקום פלוני ביום פלוני ולא שיאמרו ויזכירו עדותו על מה שהעידו שאם הם אומרים הרי עדות זה שקר הוא ולא כך היה אין אלו זוממין:

לא חיישין לון. בתמיה ומפני מה לא יהו צריכין התראה וכי לא יחושו על עצמן כשיתרו בהן אל תעידו אם אינם אתם יודעים שהאמת כדבריכם ואפשר יחזרו בהן ולא יעידו:

אמר ר' יעקב בר דסי. ודאי לא יחושו אם עדי שקרים הן דמצינו לאנשי נבל מרובין שאפי' הן רואין חבריהם יוצא הוא ליהרג והן יודעין ששקר העידו עליו שותקין ואין אומרין כלום ושכיחי אינשי דלא מעלי ואלו ג"כ לא חיישי אף שיהו מתרין בהן:

כתב כל נכסיו לשני בני אדם כאחת. בשטר אחד ולא פירש לכל אחד בפני עצמו:

ר' מנא לא מפרש. מי הוא הפוסל ומי הוא המכשיר אלא שנה סתם כדר' הילא חד אמר וחרנה אמר:

רבי אבון מפרש. דר' יוחנן הוא הפוסל ור"ל הוא המכשיר:

מתני'. דפירקין מסייע לר' יוחנן דקתני אפי' מאה עדים ונמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה ואע"פ שיש הרבה כשירים וה"ה הכא אף על פי שהן כשרים לזה בטלה עדותן מפני שהן פסולין לזה:

יאות אמר ר' אלעזר. במה דמדמי האי דינא לדינא דמתני':

נעשית כעדות אחת ובהתרייה אחת. כלומר דחשבינן הכא לדין דכתב נכסיו כאלו הם עדות אחת הואיל ובשטר אחד כתב לשניהם והויא לה עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה כדינא דמתני':

ומ"ד לא אמר ר' אלעזר יאות. דשאני הכא דהואיל והשטר לשני בני אדם הוא נעשית כשתי כתי עדים ולזה פסולין ולזה כשירין כלומר דלא מחשבינן להשטר כעדות אחת לשנאמר בו בטל כולו דשאני במתני' דעדות אחת הן כולן ולפיכך בטלה מקצתה בטלה כולה:

הלכה ח

מתני' **אין סותרין את דינו**. אין סותרין לחזור ולישא וליתן אולי יזכה:

סנהדרין. הסמוכין בארץ יש להם לדון דיני נפשות ודיני קנסות בין בארץ בין בח"ל כל זמן שב"ד הגדול בלשכת הגזית שנאמר לבלתי שמוע אל הכהן ואל השופט בזמן שיש כהן מקריב על גבי המזבח יש שופט שדן דיני נפשות בזמן שאין כהן אין שופט:

אחד בשבוע. אחת לשבע שנים:

נקראת חבלנית. שצריך שיהו מתונים בדין ויחזרו בדיני נפשות לזכות:

לא נהרג בה אדם מעולם. לפי שיבדקו העדים בדבר שלא ידעו להשיב אם רוצח הוא מה ראיתם טריפה הרג או שלם הרג ואת"ל שלם הרג שמא במקום סייף נקב היה ואם מגלה עריות הוא ראיתם כמכחול בשפופרת:

אף הן מרבים שופכי דמים בישראל. שמתוך כך אין מכלין הרשעים ומרבים לשפוך דם:

גמ' **ומה תלמוד לומר שופטים וגו' בשעריך**. דמשמע בערי ארץ ישראל דוקא:

פלכים פלכים. בכל פלך אפרכיה אבל לא בכל עיר ועיר:

לשבטיך. וכתיב בתריה ושפטו מצוה שיהו דיינים בכל שבט לדון את שבטו ואפי' שני שבטים בעיר אחת:

אין ממיתין אותן מיד אלא דנין בתחילה. אם הוא בב"ד אחר דאפשר זכותא דארץ ישראל מהני להו למיהדר ולמצוא להן איזה זכות:

הדרן עלך כיצד העדים

פרק ב

הלכה א

מתני' **אילו הן הגולין**. היה מעגל במעגילה. אבן חלקה עגולה שמעגלין אותה על גב הסיד או הטיט שבגג להשוות טוח הגג לפי שהגגין שלהן היו שוין ולא היו משופעין כמו

שלכו אבל הטיט משפעין מעט כדי שיזובו המים ודוחפו לצד השיפוע וחוזר ומושכו אליו ובדחיפתו קוראו מעגל ובמשיכתו קוראו מושך:

היה משלשל בחבית. מלמטלה למטה:

אבל אם היה מושך במעגילה. מן צד השיפוע אליו מלמטה למעלה:

כל שבדרך ירידתו גולה. דכתיב ויפל עליו עד שיהא דרך נפילה:

גמ' **ר' יהודה פוטר עד שיפיל את כל החבל**. אמשלשל בחבית ומעגל במעגילה קאי כדמפרש לקמיה:

ר' שמעון פוטר עד שיתיר כל המחלצון. מחלצון ג"כ כלי הוא שעשוי לטוח בו הטיט והוא כעין מעגילה כדתנן בפ"ק דמועד קטן עושין מעקה גג וכו' שפין את הסדקין ומעגילי' אותן במעגילה ביד וברגל אבל לא במחלציים והוא כלי עץ עשוי כעין רגל שדוחקו במעזיבה לסתום הסדקין ויש בו מעשה אומן יותר ממעגילה:

מה דאמר ר' שמעון בפסיקת החבל כלומר דר"ש סבר לה כרבנן דאמרי לקמן נשמט הברזל מקתו גולה והוא הדין במעגל במעגילה דאם נפסק החבל של המעגילה אע"פ שנשאר האגד בידו גולה ואין צריך עד שיתיר וישמט כל המחלוצין מידו וכן במשלשל בחבית ונפסק החבל גולה ואין צריך עד שישמט הכל מידו:

מה דאמר ר' יהודה בשמיטת המחלצון. ר' יהודה סבר לה כרבי. דאמר לקמן נשמט הברזל מקתו אינו גולה דבעינן שלא ישאר אוגדו בידו ונפסק החבל דומיא דנשמט הברזל מקתו הוא ואונו גולה עד שיפול כל החבל מידו והיינו בשמיטת המחלצון שצריך שישמט הכל מידו:

היה מעגל במעגילה בדרך הליכתה. כלומר בשעה שמוליכה ומושכה אליו ולא בדרך דחיפתו דזהו תנן במתני' דחייב כדפרישית שם אלא בשעת ההולכה אליו היה מעגל ג"כ מעט מעט והוציא הלה את ראשו והטיחה לו והרגו מהו אם דרך ירידה מיקריא הואיל והוא מעגל בה או דילמא כיון דבדרך הליכה היא כשמושכה אליו דרך עלייה היא ופטור:

היא עלייה היא ירידה. כלומר עלייה דהכא היינו ירידה שאע"פ שהוא בדרך הליכתה מ"מ מעגל הוא וכל שמעגל דרך ירידה הויא וגולה:

אטרחת בה. מה אתה מטריח עצמך וחוזר ושואל כבר אמרתי לך היא עלייה ומ"מ היא נקראת ירידה:

הלכה ב

מתני' **רבי אומר אינו גולה**. רבי סבר ונשל הברזל מן העץ כתיב ונאמר עץ למעלה לכרות העץ מה העץ האמור למעלה מן העץ המתבקע אף עץ האמור למטה מן העץ המתבקע ולא עצו שהוא תקוע בו ורבנן סברי מן העץ מעצו שהוא תקוע בו והלכה כחכמים דעץ המתבקע כח כחו הוא ועל ידי כח כחו אינו גולה:

גמ' **מה טעמא דרבי**. דדריש מן העץ על עץ המתבקע:

מה נשילה שנאמר להלן נשירה. היא שהזית נושר מן העץ אף כאן נשירה שניתז קיסם מן העץ המתבקע והרגו:

אף כאן מכה. בדבר שהוא מכה בעץ והיינו בגרזן ונשל הברזל מן העץ שהוא תקוע בו:

הלכה ג

מתני' **זרק את האבן לר"ה**. ואף על גב דקרוב למזיד הוא שהיה לו לחשוב שבני אדם מצוין ברשות הרבים תמיד הכא במאי עסקינן בסותר את כותלו לאשפה העשויה ברשות הרבים להפנות בה בלילה ואינה עשויה לפנות בה ביום וזימנין דמקרי ויתיב בה והלכך גולה דפושע לא הוי דהא אינה עשויה להפנות בה ביום ואונס נמי לא הוי דהא איכא דמקרי ויתיב:

והוציא הלה ראשו וקבלה פטור. דכתיב ומצא את רעהו פרט לממציא את עצמו והלכה כר"א בן יעקב:

גמ' **שיהא מצוי לו בשעה שהוא הורגו**. לו היא מצוי פרט לזה שהוא ממציא את עצמו:

ויש לו רשות וכו'. בתמיה ופשיעה הוי:

תיפתר שהיה כותלו גוהא. ליפול וסותר את כותלו הוא:

הלכה ד

מתני' **אם יש רשות לניזק**. שנתן לו בעל הבית רשות ליכנס לשם:

מה חטבת עצים רשות. דאי בעי עייל לחטוב עצים לדבר הרשות אי בעי לא עייל:

יצא האב המכה את בנו. להטותו לדרך אחרת דמצוה קעביד:

ושליח ב"ד. המלקה ארבעים לחייב מלקות או שהכה את הבעל הדין הנמנע מלבא לדין והמיתו בשגגה דמצוה קעביד והלכה כאבא שאול:

גמ' **בין מלמעלן בין מלמטה גולה**. כדמפרש ואזיל דמלמעלן אלאחריו קאי:

ואתיא. הא דאמר מלמעלן גולה והא דרך עליה היא אלא כדמפרש לה רב הונא אם הוא לפניו מלמטן כשהוריד זרועו לקצב הרגו גולה דדרך ירידה היא ואם כשהגביה זרועו למעלה הרגו אינו גולה דדרך עליה היא:

לאחריו. כגון שהשפיל זרועו לאחריו ולהעלותו אח"כ לקצב בכח ובשעת עלייתו הרג גולה דזה הוי דרך ירידה ואם למטן והיינו בתחלה כשהוריד זרועו לאחוריו הרגו אינו גולה משום שאותה ירידה לצורך עליה היא כדי שיוכל להרים ידו בכח אח"כ ולא הויא ירידה:

כל מילה ומילה לדעתיה. בכל דבר ודבר אחר הענין הוא הולך במה שדרך בני אדם הוא והיה לו להעלות על דעתו כדמפרש ואזיל:

ישב לו ע"ג המיטה ביום. ולא ידע שיש שם תינוק ודחקו ומת:

ואין דרך התינוק לינתן ע"ג מיטה ביום. אלא בתוך העריסה ובלילה הוא שוכב עם אמו במטה גולה הוא דלאו פושע מיקרי שלא היה לו להעלות על דעתו שהתינוק שם הוא ביום:

בלילה. אם בלילה הוא אינו גולה דקרוב לפשיעה הוא ובעריסה איפכא הוא:

אמר ר' יוסי ב"ח היה עומד ומבקע עצים וכו'. גרסינן לה לעיל בפ' המניח הלכה ח' ושם נתבאר היטב עיין עליו:

הלכה ה

מתני' **האב גולה ע"י בנו**. כשלא הכהו ללמדו תורה או מוסר או אומנות:

חוץ מעל ידי גר תושב. שאם הרג לבן ישראל בשוגג אינו גולה אלא נהרג:

וגר תושב על ידי גר תושב. אם הרג לגר תושב אחר הוא דגולה:

הסומא אינו גולה. דכתיב בלא ראות פרט לסומא:

ר"מ אומר גולה. דכתיב בלי ראות למעט ובבלי דעת למעט והוי מיעוט אחר מיעוט ואינו אלא לרבות ואין הלכה כר"מ:

השונא. כל שלא דבר עמו שלשה ימים מחמת איבה. ואין הלכה לא כר' יוסי בר' יהודה ולא כר"ש אלא השונא אינו נהרג ואינו נקלט שחזקתו שהוא קרוב למזיד:

גמ' **כלפי שנאמר גואל הדם וכו'**. שאמרה התורה המצוה מוטלת על גואל הדם בתחלה אבל אב שהרג את בנו אין בנו השני שהוא אחיו של הנהרג נעשה לו גואל הדם להמית את אביו:

ומנין אפי' אמר שאינו יכול להקבילו. כלומר מדכתיב בפגעו בו שומע אני דוקא אם פגע בו מיד ומנין שאפי' אינו יכול לפגוע בו מיד שמצוה על גואל הדם לחזר אחריו ת"ל בפגעו בו הוא ימיתנו הוא יתירא אלא למידרש הוא ימיתנו מ"מ:

מאן תנא סומא ר' יודה. כלו' ר' יודה דתני במתני' סומא אינו גולה לטעמיה הוא דאזיל דתני ר' יודה פוטרו מכל מצות האמורות בתור':

דתנינן תמן. בפ"ד דמגילה וגרסי' להסוגיא התם:
ר' יודה. דתנן שם סומא פורס את השמע שאע"פ שאינו רואה מאורות יש לו הנאה מן המאורות שבני אדם רואין אותו ומצילין אותו מן המכשולין ר' יהודה אומר כל שלא ראה מאורות מימיו ולא היה לו הנאה מהם לא יפרוס את שמע:
הא אם ראה. ונסתמא פורס. קושיא היא ולא אסיק לה הש"ס הכא עד לקמן ומפסיק לפרש טעם פלוגתייהו במתני' דהכא והדר מסיק להקושיא:
ושניהן מקרא אחד דרשו. במתני' דר"מ סבר בלא ראות לרבות הסומא דמיעוט אחר מיעוט הוא כדפרישית במתני' ור' יודא סבר בלא ראות פרט לסומא:
מחלפא שיטתיה דר' יהודה גרסינן וכן הוא במגילה והשתא מסיק להקושיא:
תמן הוא אומר פרט. במתני' דממעט לסומא דאינו גולה דפטור מכל המצות הוא:
וכא. הכא גבי פורס את שמע הוא אמר לרבות דקאמר כל שלא ראה מאורות מימיו הוא דאינו פורס ודייקינן הא ראה ונסתמא פורס ואמאי הא פטור מכל המצות הוא והיאך יפרוס את שמע להוציא אחרים:
ביושב בבית אפל היא מתניתא. הא דקאמר שלא ראה מאורות מימיו לאו בסומא ממש אלא יושב בבית אפל כגון שנולד במערה ובהא הוא דדייקינן הא ראה מאורות מימיו ועכשיו הוא יושב בבית האפל פורס:
כך אנו אומרים היושב בבית האפל לא יפרוס את שמע. בתמיה וסיומא דמילתא היא וכלומר וכי אנו אומרים שזה שהיה רואה מימיו ועכשיו יושב בבית האפל פטור הוא מפריסת שמע שלא יוכל להוציא את האחרים והרי היה לו הנאה ממאורות מימיו הילכך שפיר הוא דדייקינן הא אם ראה פורס:
ברם הכא וכו'. אבל הכא בסומא ממש מיירי ובדרשא דקראי פליגי כדלעיל דר"מ סבר בלא ראות לרבות את הסומא ורבנן והוא ר' יהודה דפליג עלי' ס"ל דלא דרשינן מיעוט אחר מיעוט לרבות דבלא ראות לדרשא אחריתא מיבעי לי' לרבות המכה בלילה בשוגג דגולה:

הלכה ו

מתני' **לאיכן גולין לערי מקלט**. וארבעים ושתים ערי הלוים נמי קולטות כולן אלא שאלו שש ערי מקלט קולטות בין לדעת שנכנס שם הרוצח לדעת שתקלטנו ובין שנכנס שלא לדעת ומ"ב עיר לדעת קולטות שלא לדעת אינן קולטות ואם הרגו גואל הדם לשם פטור ועוד יש חילוק שבאלו שש ערי מקלט אין הרוצח צריך להעלות שכר דירת ביתו ובערי הלוים צריך להעלות שכר:

ומכוונות להם דרכים. שהיו עושין להן דרכים שיהיו מכוונות לערי המקלט שלא יהא הרוצח תועה בדרך ומקלט מקלט היה כתיב על פרשת דרכים כדי שיכיר הרוצח ויפנה לשם:

שמא יהרגנו. הגואל הדם בדרך:

וידברו אליו. מדברים לגואל הדם אל תנהג בו מנהג של שופכי דמים בשגגה בא מעשה זה לידו:

אף הוא מדבר ע"י עצמו. ואין ת"ח נזקקין לדבר לגואל הדם בעבורו אלא הוא טוען טענות עצמו ואין הלכה כר"מ:

בתחלה. כלומר תחילת משפט כל הרוצחין אחד שוגג ואחד מזיד מקדימין לערי מקלט דכתיב וכי יהיה איש שונא לרעהו וגו' והכהו נפש ומת ונס וגו' וכתיב בתרי' ושלחו זקני עירו וגו':

ואחד המרובה בבגדים. לאחר שנגנז צלוחית של שמן המשחה לא הי' מתחנך להיות כהן גדול אלא בלבישת שמנה בגדים:

ואחד שעבר ממשיחותו. שאירע פסול בכ"ג ושימש אחר תחתיו וכשנתרפא הכהן חוזר לעבודתו וזה השני עבר ממשיחותו במיתת כל אחד מאלו הוא חוזר אע"פ שהאחר חי דשלש פעמים כ"ג כתוב בפרשה:

ר' יהודה אומר אף משוח מלחמה. דקרא אחרינא כתיב לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן ורבנן כיון דלא כתיב בההוא קרא הכהן הגדול לא דרשי ליה אלא חד מהנך הוא והלכה כחכמים:

שלא יתפללו על בניהן שימותו. והם פשעו בדבר שהיה להם לבקש רחמים על דורם שלא יארע בהם תקלה ולא בקשו:

נגמר דינו. לגלות ואח"כ מת כ"ג הרי זה אינו גולה דכיון שעומד לגלות הוא מיתת כ"ג מכפר עליו:

חוזר במיתתו של שני. שנגמר דינו בפניו והיה לו לבקש רחמים שיגמר דינו לזכות:

נגמר דינו בלא כ"ג. שלא היה כ"ג בעולם:

ההורג כ"ג. ולא היה שם כ"ג אחר:

וכ"ג שהרג. ולא היה שם כ"ג אחר אינו יוצא מעיר המקלט לעולם:

לא לעדות מצוה. כגון לעדות החדש:

ר"ע אומר רשות ביד גואל הדם. להרגו לכתחילה וכל אדם אין להם רשות לכתחילה אלא אם הרגו אין חייבין עליו והלכה כר"ע והני מילי שיצא במזיד אבל יצא משם בשוגג

אם הרגו בתוך התחום בין גואל הדם בין שאר כל אדם נהרג עליו ואם יצא חוץ לתחום בין גואל הדם ובין שאר כל האדם גולה על ידו:

הכל הולך אחר הנוף. אף אחר הנוף קאמר שאם היה עיקרו בתוך התחום של ערי מקלט ונופו נוטה חוץ לתחום הואיל ועיקרו לפנים שדינן נופו בתר עיקרו ולא מצי קטל ליה בנופו ואי עיקרו בחוץ ונופו בפנים שדינן עיקרו בתר נופו וכי היכי דבנופו לא מצי קטיל ליה בעיקרו נמי לא מצי קטיל לי' ומשום דבכולא גמרא שדינן נוף בתר עיקר איצטריך הכא למימר דלענין ערי מקלט זימנין דשדינן עיקר בתר נוף לחומרא:

הרג באותה העיר. רוצח שגלה לעיר מקלט וחזר והרג באותה העיר בשוגג גולה משכונה לשכונה בתוך העיר ואינו יוצא מן העיר מפני רציחה ראשונה שעליו:

ובן לוי. שהוא מיושבי העיר והרג בשוגג בתוך העיר גולה מעיר לעיר ואם הרג חוץ מערי הלוים וברח לעירו הרי זה קולטו:

שנא' וזה דבר הרוצח. בדיבור בעלמא סגי רוצח אני ואם אמרו לו אעפ"כ מקבל מהן:

גמ' **שלש עיירות וכו'**. תוספתא היא ריש פ"ב:

עד שלא הפרישו וכו'. טעות היא שהרי לא היו קולטות עד שלא הפרישו כולן וה"ג בתוספתא ואע"פ שהפרישו שכם בהר אפרים לא היתה קולטת הפרישו קרית יערים תחתיה עד שכיבשו את שכם ואע"פ שהפרישו קדש בגליל לא היתה קולטת הפרישו גמלה תחתיה עד שכיבשו את קדש דלאחר שהפרישו היו השאר קולטות והיא לא היתה יכולה לקלוט עד שיכבשוה והפרישו עיר אחרת תחתיה לפי שעה:

כדי שתהא מחברון לדרום. כצ"ל וכן הוא בתוספתא:

נפלה אחת מהן. ה"ג בתוספתא' בונין אותה במקומה ומנין אף במקום אחר ת"ל שש ערים באותה השבט ומנין אף בשבט אחר ת"ל תהיינה שיהיו מכוונות וקולטות כראשונות:

הערים הללו. ערי מקלט:

לא כרכים גדולים. שרוב העם נקבצים שם תמיד ויהא רגל גואל הדם מצויה שם ויארוב לו אם יוצא מחוץ לעיר:

ולא עיירות קטנות. לפי שאין מזונות מצוין שם:

אלא על השוק. כלומר שיהא שם שוק ומצוי למכור מזונות:

אם אין שם מים. כשנפל להם הגורל בימי יהושע:

מביאין לשם אמות המים. אח"כ נמשכין מנהרות אחרים:

אם אין שם אוכלוסין. סביבות הערים צריך שיהו אוכלוסין מצוין בכפרים וביישוב סמוכין להם שלא יבאו גואלי הדם מרובים על העיר בחיל:

לא בית הבד ולא בית הבצירה. שלא יהיה רגל גואל הדם מצוי שם:
וחכמים מתירין. מפני שיש בהם חיי נפש:
אין מפשילין וכו'. בזה חכמים נמי מודים לו:
בשביל להרגיל. כלומר מחמת אלו הדברים יהא רגל גואל הדם מצוי לשם לפיכך אין עושין את אלו:
לא התירו. במלחמה אלא בעילה הראשונה בלבד:
סבור היה יואב. דכתיב ויחזק בקרנות המזבח:
ולא גנו קולט ולא של שילה קולט כצ"ל:
אין לך קולט וכו'. כלומר אלא השוגג הראוי לערי מקלט ואין המזבח קולטו שיניחו אותו שם אלא מסירין אותו וגולין אותו לערי המקלט:
לסנהדרין ברח. לא היה טועה בדבר זה אלא ברח לסנהדרין שהם ידונו אותו כדי שיהו נכסיו ליורשיו ודכתיב ויחזק בקרנות המזבח רמז הוא לסנהדרין שיושבין קרוב להמזבח כדלקמן:
מיד ויאמר לו המלך עשה כאשר דבר וגו' והסירות דמי חנם אבל אין ממונו חנם. שאיני רוצה בממונו ויהיה ליורשיו:
כמדבר. שניטלו הטובות מהם שהיה יואב נוהג עמהן כדמפרש ואזיל מה הן הטובות:
אין תימר. כלומר יש אומרים כך ויש אומרים כך ואם כמו אלו שאמרו שהיה בוזז משלל האויבים ובונה להם בית טבילות ומרחצאות שבח הוא לו ולהאומרים שהיה מתנהג לפרנס חכמים ותלמידיהם בזבח שבחים הוא לו:
אצל המזבח. בלשכת הגזית קרוב אל המזבח:
כמין יד וכו'. ועל היד היה כתוב מקלט:
אמר ר' פנחס טוב וישר. איידי דאירי שמורה הדרך לחטאים דריש ליה לכולא קרא:
למה הוא טוב שהוא ישר. כלומר דקשיא ליה קרא דכתיב טוב וישר הוא והלא טוב וישר אינו שייך אלא אצל בני האדם כדדרשו חז"ל טוב זה בעיני השמים שהוא עושה כדין וישר זה לפנים משורת הדין והוא ישר בעיני האדם אבל כלפי מעלה הכל לפנים משורת הדין הוא עושה דמי יעמוד לפניו בדין לפיכך דריש הכי דטוב וישר הכל ענין אחד הוא ובאמת שכל מדותיו ברחמים ולפנים משורת הדין. למה הוא טוב שהוא הכל ישר ולמה הוא הכל ישר שהוא טוב ורואה שאין העולם מתקיים בדין כדמסיק ואזיל:
שאלו לחכמה. על דרך דמיון כלומר מצד החכמה ומצד הנבואה לא היה להחוטא שום תיקון והקב"ה הוא שעושה לפנים משורת הדין ומקבלו בתשובה ולא עוד אלא שכל הרוצה להשיב מורה לו דרך לעשות תשובה שלימה וכתיקונה וזהו נכלל גם כן בדרשה

דלעיל למה הוא טוב וכו' כלומר שמדה יתירה היא שהקב"ה מרב' ועושה לפנים משורת הדין במה שהוא מקבל התשובה ומורה גם כן דרך התשובה וזה הכוונה ולמה הוא ישר על המדה היתרה:

כתיב כצפור לנוד כדרור לעוף כן קללת חנם לא תבא. צ"ל וכן איש נודד ממקומו הכתוב בספרי הדפוס ט"ס הוא ובפסוק אחר הוא:

ותימר אכן. אמתני' פריך דתני כדי שלא יתפללו על בניהם שלא ימותו ומה תועיל תפלתן והכתיב קללת חנם לא תבא:

תיפתר שהיה עת ועונה. כלומר שלפעמים יכול להיות שתקובל תפלתם בשעת עת רצון לקבל תפלת בני אדם ואפשר יהיה עת רצון אף לתפלתן של אלו כהאי דאמר ר' יוסי בן חלפתא עתים הן לתפלה שתקובל אף מאנשים כאלה וכן מצינו שביקש דוד רחמים על זה שתהא תפלתו בעת רצון לענות ושתהא מקובלת תמיד:

כל מקום שנא' דיבור. כל מקום שנא' וידבר בתורה:

חידוש מקרא שם. יש שם איזה חידוש מצוה או דין מה שצוה הקב"ה למשה או להורות איזה דבר חידוש מפני שדיבור לשון קשה הוא ומרמז על דברי תורה ומצות שהם צריכום חיזוק. ומייתי לה הכא משום דאיירי בערי מקלט ומצינו דכתיב ביהושע גבי פרשת ערי מקלט וידבר ה' אל יהושע לאמר דבר אל בני ישראל לאמר תנו לכם את ערי מקלט וגו' ולא מצינו בכל ספר יהושע וכן בכל הנביאים כ"א לשון ויאמר ובכאן כתוב וידבר מפני שהוא ג"כ חידוש מקרא שכתוב בו לקיים מצוה הכתובה בתורה:

והא כתיב וידבר אלהים וכו' גרס"ה. הש"ס מקצר בקושיא והתירוץ וסומך על מבואר במדרשי חז"ל וידוע הוא וכלומר דמקשה הרי לפעמים תמצא שלא במקום מצוה ודין דכתיב בו דיבור ולשון קשה כגון וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה' ומשני גרס"ה כלומר כמה דגרסינן במדרש שדרשו חז"ל דבר אתו משפט על שהקשה לומר למה הרעותה וגו' חבל על דאבדין וכו' ולפיכך נאמר שם לשון דיבור:

מהו וישב עמם. ביהושע כתיב שם ונס אל אחת מהערים האלה וגו' ואספו אותו העירה אליהם ונתנו לו מקום וישב עמם וכיון דכתיב ואספו אותו העירה ונתנו לו מקום וישב עמם למה לי אלא למידרש מלשון ישיבה ובית הוועד כדרבי שילה:

שלש ערים הפריש משה וכו'. תוספתא הוא בסוף פ"ב:

שנאמר שלש וכו'. ג' פעמים שלש הכתוב בפ' שופטים:

אבא שאול אומר שלש של שלש שלש הרי ט'. כנגד ג' פעמים שלש הכתובים וכתיב ויספת לך עוד שלש ודריש מעוד לשלש אחרים הרי שנים עשר:

על השלש. האלה להביא עוד שלש אחרים הרי חמשה עשר:
כתיב שש ערי מקלט וכו' ותימר אכן. על תנאי דדרשי להוסיף בערי מקלט פריך דהכתיב שש ערים ודרשינן עד שיהא ששתן קולטות כאחת ולת"ק ניחא דמתקיים הכתוב הזה גם לעתיד לבא דכתיב ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך וגו' ויספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה וזה נאמר לעתיד לבא להוסיף עוד שלש על שלש שבארץ ישראל ויהיו שם ששתן קולטות כאחת כמו שנתקיים מקרא הזה בשעה שהיו שלש בעבר הירדן ושלש בארץ כנען אלא להני מ"ד דמוסיפין עוד א"כ לעתיד לבא לא יתקיים שש ערי מקלט תהיינה ולשון תהיינה משמע שבהוייתן יהו ואף לעתיד לבא ולא משני מידי:
ואתייא כהאי דאמר ר' שמואל בשם ר' אחא וכו'. אמתני' קאי דקתני אחד משוח בשמן המשחה ואחד המרובה בבגדים דמשמע דזימנין היה מרובה בגדים ולא היה משוח בשמן המשחה וזהו בבית שני כדאמר ר' שמואל דאלו ה' דברים שחסר מקדש אחרון וכו'. וגרסי' להא דר' שמואל בפ"ב דתענית תני חזקיה רמז כל מקום שיש משיח יש ארון וכל מקום שאין משיח אין ארון ואתייא כהאי דאמר רבי שמואל וכו' שבשעה אחת נגנז הארון ושמן המשחה:
תלמיד חכם צריך לפרסם עצמו. כדמפרש ואזיל שאם בא לאיזה מקום ומכבדין אותו ביותר ממה שהוא ראוי לו ומפני שהן טועין בו כסבורין הם שהוא חכם יותר ממה שהוא צריך לפרסם ולומר זה וזה אני יודע ולא יותר ונלמד מרוצח שגלה לעיר מקלט ורצו אנשי העיר לכבדו וכו' כדתני במתני' וגרסי' להא בפ' אחרון דשביעית:
דחכם חדא מיכלה. שיודע במסכת אחת והם מכבדין אותו בערך אם היה יודע בשתי מסכתות צריך לומר להן במסכת אחת אני יודע ולא יותר:
בשפה רפה והימין פשוטה לקבל. אמחזיר חוב בשביעית קאי דקתני התם גבי כיוצא בו רוצח וכו' המחזיר חוב בשביעית יאמר לו משמט אני אמר לו אעפ"כ יקבל הימנו ועלה קאמר רב הונא יאמר לו בשפה רפה משמט אני והימין פשוטה לקבל כשיאמר זה אע"פ כן. וא"נ מילתיה דרב הונא אהאי דלעיל מיתפרשא את"ח וכו' דנלמד מדין דמחזיר חוב בשביעית וכן כל כיוצא בזה:
מה טעמא דר' יוסי הגלילי גרסינן. דקאמר במתני' מצוה ביד גואל הדם משום והיה כי יחם לבבו כתיב פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח כי יחם לבבו וגו' וש"מ דמצוה עליו לרדף אחריו:

וחוזר במיתתו של שלישי. אהא דקתני במתני' וחוזר במיתתו של שני קאי וקאמר דכן הדין נמי אם מת זה הכהן שמינוהו תחת הראשון ואח"כ נגמר דינו חוזר במיתתו של שלישי וקמ"ל דלעולם חוזר במיתת זה שנגמר דינו לפניו:

צרכו לדבר. אם היו צריכין לאיזה דבר שישאלו להרוצח וכיוצא בו אם הוא לדבר מצוה ורבים צריכין לו ואין כאן אחר שיעשה זה שולחין ומביאין אותו משם דקסבר ר' אבהו הא דקתני במתני' אין יוצא משם לא לעדות מצוה דוקא בכגון זה שיש אחרים שיכולין להעיד ולעשות כן אבל בדבר שאין אחרים יכולין לעשות כמוהו שולחין אחריו:

א"ר יוסי מתניתא לא אמרה כן וכו'. דמשמע אפי' ישראל צריכין לו ואין שם אחר כיוצא בו שיוכל לעשות זה כדקתני ואפי' הוא כיואב בן צרויה אינו יוצא משם לעולם:

הלכה ז

מתני' **ומעלות היו שכר ללוים**. בארבעים ושתים עיר שגם הם קולטות מעלה הרוצח שכר לבעל הבית שהוא דר שם:

רבי מאיר אומר לא היו מעלות להן שכר. ואין הלכה כרבי מאיר. ודוקא במ"ב עיר אבל בשש ערי מקלט כ"ע מודו שאין מעלה שכר לבעל הבית:

ר' יהודה אומר לא היה חוזר לשררה שהיה בה. דכתיב ישוב אל משפחתו ואל אחזת אבותיו ישוב למשפחתו הוא חוזר ואינו חוזר למה שהוחזקו אבותיו והלכה כר' יהודה:

גמ' **תני ר' יודה אומר למחלוקת ניתנו רבי יוסי אומר לבית דירה ניתנו**. והכי גרסינן לה בפ' בתרא דמעשר שכי. ובערי המגרש אשר ניתנו ללוים קמיפלגי ר' יודה סבר שניתנו להם לחלקם ממש תחת אחוזה בארץ שאין להם ללוים וניתנו להם ערי מגרש ור' יוסי סבר לא ניתן להם אלא לבית דירה ולא שיהא נחלתם וחלקם ממש דערים לשבת כתיב לבית דירה בעלמא:

ה"ג ואתייא דר' יוסי כר' מאיר ודר' יהודה כדעתיה. ר' יוסי ס"ל כר"מ במתני' דלא היו מעלין להן שכר ללוים מפני שאינן שלהן לחלק ולנחלה שיטלו מהן שכר ולא ניתנו להן עצמן אלא לבית דירה ור' יהודה לשיטתי' הוא דאזיל דס"ל לחלקם ממש ניתן שיהא שלהן והלכך ס"ל במתני' מעלין היו שכר ללוים. וגרסי' להא במקצת פ' עגלה ערופה סוף הלכה ב' ושם כתבתי לגי' דהכא וכפי אשר הגהתי כאן מהסוגי' דמעשר שני והיא עיקרית:

אין מקדרין אלא בחבל של חמשים אמה. בפ"ה דערבין גרסי' לה אמתני' אם אינו יכול להבליעו וכו' שמעתי שמקדרין בהרים ולשון נוקבין הוא שכשהוא מודד תחום שבת ואינו יכול להבליע המדרין לפי שהוא יותר מחמשים אמה לפי מדת החבל אשר הוא

מודד בו ואז צריך למדוד גם המדרון רואין כאלו נוקבין אותו ומודדין דרך הנקב למעט מדת מדרונו כדאמרינן שם שהתחתון נותן את החבל כנגד לבו והעליון כנגד רגליו ונמצא מתמעט חצי קומתו של אדם:

לא בערי הלוים. כשמודדין תחום ערי מקלט כדי לידע עד כמה הן לקלוט כדתנן בפרקין כשם שהעיר קולטת כך תחומה קולטת:

ולא במקום עגלה ערופה כשמודדין לידע איזה העיר הקרובה אל החלל אין מקדרין בהן אלא מודדין הרים וגאיות כקרקע חלקה ובערובין מפרש טעמא מפני שמדידתן של תורה הן ואין מקילין בהן:

ואתייא כמ"ד. בפ"ה דסוטה דדריש אלף אמה למגרש ואלפיים אמה לתחום שבת הוא וכלומר דלהאי מאן דאמר אין אנו צריכין ללמוד כמה הוא תחום שבת מערי מקלט לפי שנרמז במקרא בפני עצמו ואתיא שפיר דאע"ג דלתחום ערי מקלט אין מקדרין לתחום שבת מקדרין:

ברם כמ"ד. התם דדריש אלף אמה מגרש ואלפיים אמה שדות וכרמים ולהאי מ"ד לא ידעינן שיעור תחום שבת אלא מערי מקלט הוא דילפינן כשם שכתוב בהן אלפיים כן נמי לתחום שבת קשיא דלעיקר אין מקדרין ולטפילה שהוא תחום שבת דנלמד מערי מקלט מקדרין בתמיה אלא ודאי דלא אתיא כהך מאן דאמר:

לחיים ניתנו ולא לקבירה. להלוים שיהו קוברין בהן דאלו רוצח שמת שם תנן במתני' שם תהא קבורתו אלא דלהלוים לא ניתנו להם אלא לחיים:

הדרן עלך פרק אלו הן הגולין

פרק ג

הלכה א

מתני' **אילו הן הלוקין**. אלו לאו דוקא דתנא ושייר לוקין טובא אלא תנא חייבי כריתות לאשמועינן דיש מלקות בחייבי כריתות ולאפוקי חייבי מיתות בית דין שאין בהן מלקות ארבעים ותנא אלמנה וגרושה לאשמועינן שחייבין עליה' משום שני שמות ותנא טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו משום דלא מפרש אזהרה דידהו בהדיא וכן הקדש שלא נפדה ואיידי דתנא הקדש תנא מעשר שני דתרוויהו מלקות דידהו משום מחוסרי פדיה וכן ברובא איכא צד חידוש:

אלמנה. שנתאלמנה מאיש אחר והיא גרושה חייב עליה שני מלקיות:

משום שני שמות. שני אזהרות ששניהם מפורשות במקרא ואזהרה אתרוייהו קאי:

גרושה. והיא חלוצה אינו חייב עליה משום שני שמות שהחלוצה אינה אלא מדרבנן וסמכינן לה אקרא דואשה:

הלכה ב

מתני' **הטמא שאכל את הקדש**. ואזהרתי' מבכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא ולא תגע אזהרה לאוכל דמקיש קדש למקדש מה מקדש דבר שיש בו נטילת נשמה אף קדש דבר שיש בו נטילת נשמה שהבא אל המקדש והוא טמא בכרת אף אזהרת קדש דבר שיש בו נטילת נשמה והיינו אכילה ענוש עליה כרת דאלו בנגיעה ליכא כרת:

המפטם את השמן. העושה שמן דוגמת שמן המשחה:

והסך בשמן המשחה. שעשה משה רבינו עליו השלום:

אכל טבל. ואזהרתיה מלא יחללו את קדשי בני ישראל אשר ירימו בעתידין לתרום הכתוב מדבר:

ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו. שאף הוא במיתה כטבל דכתיב ונחשב לכם כתרומתכם כדגן מן הגורן וכו':

ומעשר שני שלא נפדה. הכא במעשר שני שנטמא איירי ואפי' הוא בירושלים אסור לאכלו עד שיפדה והאוכלו בירושלים עד שלא נפדה לוקה ודוקא בירושלים שאינו לוקה על אכילתו בטומאה אלא במקום אכילתו דאמר רחמנא בבכור בעל מום בשעריך תאכלנו ונאמר כאן לא תוכל לאכול בשעריך ודרשו חז"ל כן לא תוכל לאכול בירושלים כבשעריך כלומר לא תוכל לאכול מעשר בטומאה בירושלים כמו שאתה אוכל בכור בטומאה בשעריך ומנין למעשר שני שנטמא שפודין אותו אפי' בירושלים שנא' כי לא תוכל שאתו כלומר לא תוכל לאכלו כדכתיב וישא משאת מאת פניו:

והקדש שלא נפדה. אין אזהרתו מפורשת ואתיא מג"ש חטא חטא מתרומה דאף על גב דמיעט רחמנא דכתיב ומתו בו ולא במעילה ממיתה מעטיה ולא מאזהרה:

באוכל נמלה כל שהוא שהוא חייב. משום שרץ השורץ על הארץ ואף על גב דלית ביה כשיעור:

אף חטה אחת כברייתה. ואין הלכה כר' שמעון דלא הוי בריה אלא ביש לה נשמה וכן גיד הנשה הוי כבריה משום דפריש ביה רחמנא לא תאכל גיד ומשמע בין גדול בין קטן ובלבד. כשהוא שלם:

הלכה ג

מתני' **האוכל ביכורים עד שלא קרא עליהן**. ארמי אובד אבי וגו' אבל אחר שקרא עליהן אינו לוקה אם אכלן לפי שהן ממונו של כהן וזו דברי רבי עקיבא אבל חכמים אומרים

בכורים הנחה מעכבת בהן קריאה אין מעכבת בהן והאוכל בכורים אחר הנחתן בעזרה אע"פ שעדיין לא קרא עליהן אינו לוקה והלכה כחכמים. ואזהרתן מדכתיב לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך וגו' ותרומת ידיך ואמר מר ותרומת ידיך אלו הבכורים דאלו תרומה אינה טעונה הבאת מקום ובכורים נמי אינו לוקה עליהן אלא אם אכלן אחר שראו פני ירושלים קודם הנחתן בעזרה אבל אכלן בגבולין קודם שיכנסו לירושלים אינו לוקה:

קדשי קדשים חוץ וכו'. כל הני אזהרתן מלא תוכל לאכול בשעריך וגו' וכל נדריך אשר תדור שכל אכילה חוץ למקום הקבוע לה מקריא אכילת שעריך:

ומעשר שני. לעיל תנן מעשר שני טמא שלא נפדה והכא תנן מעשר שני טהור שאכלו חוץ לחומה ודוקא שאכלו חוץ לחומה אחר שראה פני ירושלם הוא שלוקה אבל האוכל מעשר שני בגבולין קודם שיכנס לירושלם אינו לוקה דכתיב לפני ה' אלהיך תאכלנו ואח"כ לא תוכל לאכול בשעריך:

המותיר. אינו לוקה דכתיב לא תותירו ממנו עד בוקר והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה לומר אם עברת על הלאו קיים עשה שבה ואינך לוקה ועוד לא תותירו הוי לאו שאין בו מעשה ואין לוקין עליו:

והשובר. עצם בפסח טמא אינו לוקה דאמר רחמנא ועצם לא תשברו בו בכשר ולא בפסול:

הלכה ד

מתני' **לוקה ואינו משלח**. דס"ל לר' יהודה שלח תשלח מעיקרא משמע ואע"ג דאחר לא תקח כתיב לאו למימרא דאם לקחת תשלח אלא לא תקח אבל שלחנה קודם לקיחה ואין זה לאו הניתק לעשה:

וחכ"א משלח ואינו לוקה. קסברו שלח אחר לקיחה משמע והוי לאו הניתק לעשה והלכה כחכמים:

כל מצוה בלא תעשה שיש בה קום עשה. שאמרה תורה אם עברת על לאו קיים העשה כגון לא תקח האם על הבנים ואם לקחת שלח תשלח לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו ואם באת והעבטת השב תשיבנו לו את העבוט כל אלו אם קיים העשה אינו לוקה אבל לא קיים העשה כגון שלקח האם על הבנים ושחטה או שמתה לקח העבוט מביתו ונשרף שאינו יכול לקיים העשה הרי זה לוקה:

הלכה ה

מתני' **הקורח קרחה**. משום דמיחייב על כל קרחה וקרחה ועל כל שריטה ושריטה יכול כל פאה ופאה משא"כ באכל חלב וחלב מש"ה תננהו במתני' אבל שארי לאוי גרידי שאין בהן חדוש לאתנא:

קרחה. על מת כדכתיב ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת ואע"ג דגבי כהנים לא כתיב על מת כבר למדנו בג"ש מקרחה קרחה מה בישראל על מת אף בכהנים על מת ושיעור קרחה כגריס:

והמקיף פאת ראשו. משוה ונוטל כל השער שבצדעיו למידת אחורי אזנו ופדחתו זהו מקיף סוף הראש ואפי' על גלוח במספרים שאין בו השחתה חייב על פאת הראש דדוקא בזקן כתיב השחתה ואינה אלא בתער אבל בפאת הראש הקפה כתיב בכל ענין שהוא מקיף חייב:

שריטה אחת על חמשה מתים או חמש שריטות על מת. אחד דכתיב ושרט לנפש לא תתנו לחייב על כל שריטה ושריטה ועל כל נפש ונפש ואע"פ שלא היתה שם אלא התראה אחת והיו כל חמש שריטות בבת אחת מחייבינן ליה חמש:

על הראש שתים. אחת על הימין ואתת על השמאל:

ועל הזקן שתים מכאן ושתים מכאן. לחי העליון המחובר לצדעים ולחי התחתון שבימין ולחי העליון והתחתון שבשמאל הרי ב' מכאן וב' מכאן וסוף הזקן שהשער יוצא ממנו כעין שבולת ולפיכך נקרא שבולת הזקן הרי זה חמש:

אינו חייב אלא אחת. דכיון דלאו אחד הוא הרי הוא כאוכל שתי זיתי חלב בהתראה אחת ואין הלכה כר"א:

עד שיטלנו בתער. אפאת זקן קאי דכתיב ביה גלוח והשחתה:

במלקט. כלי העשוי כעין מלקחים ללקט את השער:

רהיטני. הוא מעצד בלשון מקרא כלי שבו מחליק החרש עצים פני הלוח ואין הלכה כר"א:

הלכה ו

מתני' **הכותב כתובת קעקע**. מקרע בסכין על בשרו כעין אותיות ואח"כ ממלא את הקרעים דיו או כחול:

כתב. על בשרו בדיו או בכחול ולא קרע בסכין או קרע בסכין ולא מלא בדיו או בכחול אינו חייב עד שיכתוב ויקעקע לישנא דקרא נקיט כתובת קעקע כתובת ברישא והדר קעקע אבל לעולם הקעקע תחילה ואח"כ הכתב וקרא הכי משמע וכתובת בתוך הקעקע לא תתנו בכם:

עד שיכתוב שם השם. בגמרא התם מפרש דשם עבודת כוכבים קאמר והכי מפרש לקרא לא תתנו בכם שם עבודת כוכבים כי אני ה' ולא תשתתפו אחרים עמי ואין הלכה כר"ש:

הלכה ז

מתני' **אינו חייב אלא אחת**. על מה ששתה תוך כדי דיבור של התראה ואם היה לפניו כלי שיש בו כמה רביעיות יין ואמרו לו אל תשתה כלי זה שיש בו כך וכך שיעורים שתלקה כך וכך מלקיות חייב על כל שיעור ושיעור אע"פ שלא התרו בו אלא התראה אחת:

חייב על כל או"א. כשפירש וחזר וטימא:

והוא פושט ולובש. ולא פושט לגמרי אלא אפי' שהה בין התראה להתראה כדי פשיטה ולבישה הוי כפושט וחוזר ולובש וחייב על כל התראה והתראה:

הלכה ח

מתני' **יש חורש תלם אחד**. שורה אחת של שדה:

יחייב עליו משום שמנה לאוין. כשהתרו בו על כולן:

החורש בשור וחמור והן מוקדשין. הן מוקדשין לאו דוקא אלא דשור מוקדשין הוא בקדשי המזבח ועובר בלאו דלא תעבוד בכור שורך ובלאו דלא תחרוש בשור וחמור יחדיו ומשכחת בחמור דחולין נמי ואע"ג דמשכחת לה מוקדשין בחמור שהוא קדוש לבדק הבית מ"מ לאו משום עבודה הוא דמתחייב דקדשי בדק הבית אינן אסורין בגיזה ועבודה אלא מדרבנן כ"א לאו דמעילה משכחת לה ולאו דמעילה לא חשיב הכא דהא בשור איכא נמי לאו דמעילה משום דלא חשיב אלא הנך לאוין דלקי עלייהו בחרישה כל שהו אבל לאו דמעילה לא לקי עד שיחרוש בשוה פרוטה:

בכלאים בכרם. על ידי שחורש מחפה חטה ושעורה וחרצן בעפר וקי"ל המחפה בכלאים לוקה ועובר בשני לאוין אחד משום כלאי זרעים שהן שני מיני זרעים חטה ושעורה ואחד משום כלאי הכרם בשביל החרצן והרי כאן ארבעה לאוין:

ושביעית. שבת לה' שדך לא תזרע:

ויום טוב. כל מלאכת עבודה לא תעשו ובשבת לא תנא משום דלאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד הוא ואין לוקין עליו:

וכהן ונזיר אף בבית הטומאה. אם היה המקום אף בית הטומאה עובר משום לנפש לא יטמא בעמיו האמור בכהנים ועל נפש מת לא יבא האמור בנזיר:

אף הלובש כלאים. בשעה שהוא חורש:

אינו השם. לאו של לבישת כלאים אינו מן השם של חרישת תלם:

אף לא הנזיר. וכן כהן דחשביתו אינו בשביל חרישה אלא בשביל הליכה למקום טומאה. ומיהו ת"ק דחשיב להו בכלל לאוין של חרישת התלם לפי שאינו יכול לחרוש בשוורים אא"כ הולך עמהן ומנהיגן:

הלכה ט

מתני' **מנין שהוא סמוך לארבעים**. דאלו הוה כתוב ארבעים במספר הוי אמינא ארבעים למנינא השתא דכתיב במספר ארבעים במספר הגורם לומר אחריו ארבעים דהיינו תשעה ושלשים:

ואיכן הוא לוקה את היתירה. שהרי אינה ראויה להשתלש דתשעה ושלשים ראוין להשתלש שהן שליש מלפניו ושתי ידות אחת על כתף זו ואחת על כתף זו וזו של ארבעים היכן לוקה אותה:

בין כתיפיו. דכתיב מה המכות האלה בין ידיך ויאמר אשר הכיתי בית מאהבי ורבנן ההוא בתינוקות של בית רבן הוא דכתיב ואין הלכה כר' יהודה:

הלכה י

מתני' **אין אומדין אותו וכו'**. לפי שכל הלוקין בב"ד היו צריכין לאומדן בתחלה שלא ימותו מחמת הכאות מדכתיב לא יוסיף מכלל שאם צריך לגרוע גורעין:

אלא במכות הראויות להשתלש. ואין מוסיפין לעולם על האומד:

אמדוהו לקבל ארבעים. כלומר חסר אחד ולישנא דקרא נקט:

אמדוהו לקבל שמנה עשרה. כלומר שאמדוהו לקבל חצי ארבעים שהוא עשרים אין אומרים ילקה כ"א כדי שיהו יכולין להשתלש אלא ילקה י"ח:

אמדוהו אומד אחד. לשני מלקות כגון שאמדוהו ללקות מ"ב דל"ט בשביל לאו האחד שלש שמוסיפין חשוב אומד ללאו האחר:

ואם לאו. שלא אמדוהו אלא למלקות אחד:

הלכה יא

מתני' **על העמוד**. שהיה נעוץ בקרקע וזקוף וגבוה כדי להשען עליו:

וחזן הכנסת. שמש ושליח בית דין:

והאבן נתונה מאחריו. של הלוקה:

ורצועה של עגל בידו. שנא' ארבעים יכנו וסמיך ליה לא תחסום שור בדישו:

כפולה. אחת לשתים ועוד רציעה אחרת כפולה לשתים היינו שתים רצועות שהן ארבעה:

ושתי רצועות. דקות של חמור עולות ויורדת בה כמין קלקלי של אוכף וטעמא משום דכתיב ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו יבא מי שמכיר אבוס בעליו ויפרע ממי שאינו מכיר אבוס בעליו:

ידה טפח. בית יד שהרצועה תלוי בה ארכו טפח:

ורחבה. של הרצועה של עגל טפח:

ומגעת ע"פ כריסו. ראשה של הרצועה ולפיכך היה צריך שיהא בבית יד של הרצוע' נקב שהחזן המלקה יכול להאריך ולקצר הרצועה כרצונו שאין מלקין לאדם אלא ברצועה שראשה מגעת על פי כריסו שהוא טיבורו:

שליש מלפניו. דכתיב והכהו לפניו כדי רשעתו לפניו כדי רשעה אחת ולאחריו כדי שתים:

מלפניו. על לבו ומאחוריו שליש על כתף זו ושליש על כתף זו:

מכה בידו אחת. אבל כשמגביה הרצוע' מגביה בשתי ידיו:

בכל כחו. דכתיב מכה רבה:

והקורא קורא. דכתיב בקורת תהיה בקריאה תהא שקורין עליו אם לא תשמור לעשות וגו' וגדול שבדיינים קורא והסמוך לו מונה והשלישי אומר הכה על כל הכאה והכאה ומצוה על הקורא לצמצם להשלים המקראות בסוף המלקות ואם לא צמצמם חוזר וקורא פעם שניה וממהר לקרות ולהשלים כשישלים המלקה להלקות:

ואם מת תחת ידו פטור. מפני שמכהו ברשות:

הוסיף לו. כגון דטעה במניינא:

נתקלקל. מחמת ההכאה והוציא רעי או מי רגלים:

פטור. דכתיב ונקלה אחיך לעיניך והרי נקלה שנתלכלך:

והאשה. אף במים דבשתה מרובה ואין הלכה כר' יהודה:

הלכה יב

מתני' **נפטרו ידי כריתתן**. אם עשו תשובה:

העושה מצוה אחת. אית דמפרשי דעל חייבי כריתות שלקו קאמר מי שקיבל עליו הדין ועשה מצוה כשלקה:

על אחת כמה וכמה שתנתן לו נפשך. ויפטר מידי כרת שמדה טובה מרובה על מדת פורענות ואית דמפרשי דמילתא באנפי נפשה היא להודיע מתן שכרן של מצות ק"ו מענשו של עבירות:

ממקומו הוא למד. מחייבי כריתות דאיירי בהו אנו למידין שהיושב ולא עבר עבירה מעלה עליו שכר כעושה מצוה דכתיב בעריות ונכרתו הנפשות העושות ואומר אשר

יעשה אותם האדם וחי בהם וסמוך ליה לא תקרבו לגלות ערוה הרי שמי שיושב ואינו מגלה ערוה הכתוב קורא אותו עושה מצוה וכתיב ביה וחי בהם כדרך שהעניש כרת במי שעושה עבירה וזה דוקא במי שבאה עבירה לידו וכבש יצרו ולא עשאה כיוסף הצדיק וכיוצא בו:

הפורש ממנו מקבל שכר. דכתיב למען ייטב לך ולבניך אחריך:

הלכה יג

מתני' **לפיכך הרבה להם תורה ומצות**. כגון פרשת שקצים ורמשים כדי להרבות שכר כשהם בדילים מהן אע"פ שבלאו הכי לא היו אוכלין אותן שנפשו של אדם קצה מהן:

למען צדקו. להצדיק את ישראל ולזכות אותן:

הדרן עלך אלו הן הגולין סליקא לה מסכת מכות